

Коментарі

щодо питань застосування допоміжних репродуктивних технологій (далі – ДРТ) в змінах до Цивільного кодексу України (далі – ЦК)

Наразі в Верховній Раді України (далі – ВРУ) розглядаються зміни до чинного ЦК, які зокрема стосуються питань застосування ДРТ. Також у ВРУ перебуває на розгляді проект закону про застосування допоміжних репродуктивних технологій № 13683 від 22.08.2025 р. (далі – законопроект про ДРТ)¹.

На що варто звернути увагу з юридичної точки зору в частині ДРТ при опрацюванні текстів змін до книги другої ЦК Особисті права² (ст. 281-5 Репродуктивні права), яка прийнята ВРУ за основу в першому читанні 05.11.2025 р., та книги шостої ЦК Спадкове право³ (ст. 1222, 1235, 1240-1, 1243-1, 1254, 1271-1 та 1298).

1. Загальні тези змін до ЦК

1.1. Через те, що на сьогодні не всі книги ЦК, до яких будуть внесені зміни, оприлюднено на сайті ВРУ, надавати юридичну оцінку змін щодо ДРТ в ЦК доводиться фрагментарно. Такий підхід не дає можливості проаналізувати всі зміни до ЦК щодо ДРТ системно та комплексно, при цьому пропозиції до тих книг ЦК, що були прийняті в першому читанні за основу, наприклад друга книга ЦК 05.11.2025 року, вже мали бути подані впродовж 14 днів згідно з Регламентом ВРУ.

1.2. Оскільки і зміни до ЦК і законопроект про ДРТ направлені на врегулювання правовідносин у сфері застосування ДРТ вони повинні бути гармонізовані між собою як по термінології, так і по баченню основних підходів до шляхів унормування тих чи інших питань, зокрема таких як правовий статус репродуктивних клітин та тканин людини, культивованих in vitro ембріонів людини (далі – ембріони), підходів до питань генетичного батьківства, постмортальної репродуктології, захисту прав дитини, народженої за допомогою ДРТ, тощо.

2. Тези по змісту змін до ЦК

2.1. До частини другої ст. 281-5 книги другої ЦК, зокрема:

- не зрозуміло що таке **програми ДРТ**, якщо мова йде про медичну допомогу із застосуванням ДРТ, то термін «програми ДРТ» є некоректним;

- медична допомога із застосуванням ДРТ надається за медичними показаннями, але **не лише** за ними, наприклад, у випадках збереження фертильності з метою відкладення батьківства на майбутнє за соціальними обставинами або медичне допоміжне запліднення жінки через відсутність чоловіка-партнера (досвід держав ЄС);

- ДРТ у випадку збереження фертильності у дитини через медичні показання може застосуватися за інформованою згодою також **неповнолітньої** особи;

- **відсутність гармонізованої термінології** як по тексту самих змін до ЦК, так і з законопроектом про ДРТ призводить до юридичної невизначеності, зокрема: «донорство», «донація», «анатомічні матеріали, що мають репродуктивні властивості»;

- вводиться поняття «**таємниця застосування програм ДРТ**» без визначення його змісту. Кримінальне законодавство передбачає відповідальність за порушення «лікарської таємниці». Що означає «таємниця застосування програм ДРТ» і яка відповідальність за її порушення ЦК не пояснює;

- декларується **право повнолітньої особи, народженої за допомогою ДРТ, на інформацію про її походження**. При цьому ЦК не визначає хто і в яких обсягах повинен надати особі,

¹ <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/57179>

² <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/57355>

³ <https://www.rada.gov.ua/uploads/documents/76361.pdf>

народженій за допомогою ДРТ, інформацію про її походження, зокрема при анонімній донації, адже мова йде про лікарську таємницю та захист персональних даних такого донора. Більш коректно говорити у цьому випадку про доступ до інформації та її обсяг у випадках, пов'язаних зі здоров'ям особи, народженої за допомогою ДРТ, але до такої інформації мають право доступу і законні представники неповнолітньої особи, якщо є загроза її здоров'ю (досвід більшості держав ЄС). Тут повинна бути гармонізація підходів між ЦК (загальна норма права) та законопроектом про застосування ДРТ (спеціальна норма права).

2.2. До книги шостої ЦК, з основного змінами до ЦК пропонується запровадити окремий **заповіт про розпорядження репродуктивними клітинами (гаметами) та тканинами**, що породжує як ряд юридичних питань, так і низку практичних питань застосування цього механізму всіма учасниками правовідносин, зокрема:

- постмортальне розпорядження репродуктивним клітинами (гаметами) та тканинами людини буде регулюватися нормами ЦК в правовому полі спадкового права, при цьому ембріони в цьому правовому полі не згадуються, що з юридичної точки зору правильно, але не зрозуміло тоді як буде вирішуватися питання розпорядження ембріонами, що зберігаються в ЗОЗ, після смерті одного з подружжя/партнерів. *В Бельгії, наприклад, це угода між ЗОЗ та подружжям/партнерами, що укладається ще до кріоконсервації ембріонів та передбачає дії сторін у випадку, розлучення, смерті тощо. Але в Бельгії така ж сама угода застосовується і до кріоконсервованих репродуктивних клітин (гамет) та тканин людини. Тобто постмортальне розпорядження збереженим репродуктивним клітинами (гаметами), репродуктивними тканинами та ембріонами людини перебувають в одному правовому полі нормативного регулювання;*

- як ЗОЗ, де зберігається кріоконсервовані репродуктивні клітини (гамети) та тканини людини дізнається про заповіт/зміни до нього, якщо заповідач його не передасть ЗОЗ, адже до Спадкового реєстру у ЗОЗ доступу немає. Якщо інформація про заповіт не буде передана ЗОЗ, які наслідки;

- інша ситуація, як приклад, ЗОЗ інформований про заповіт, але спадкоємець за заповітом не оплачує зберігання репродуктивних клітин (гамет) та тканин заповідача і не укладає із ЗОЗ жодних угод щодо цього. Як виконувати заповіт у цьому випадку?

Враховуючи зазначене, вбачається за доцільне обговорити чи стратегічно правильним є запровадження такого інституту як заповіт для репродуктивних клітин (гамет) та тканин в ЦК і можливі юридичні наслідки такого запровадження.